

Ofta býr fals undir fríð- um skinni

August Strindberg: Hemsoyingar.
Inng. Björn Hagström.
Eyðun Winther feroyskaði. (Emil
Thomsen 1980, 159 s., kr. 90).

August Strindberg (1849–1912) vaks upp í einum meðalklassa heimi í Stockholm. Pápin hevði avgreiðsluna fyrri ein stóran part av teim ferjum, ið silgdu millum oyggjarnar í Stockholm og skergarði, og familjan var mangan á útferð við hesum skipum. Tá ið náttúrlýsingarnar hjá Strindbergi altíð eru merktar av skjótum rørsrum — hetta sæst millum annað í Hemsoyingum — er orsök tann, at tað var á eimskipaferðum, hann fyrstu ferð eygleiddi og kannaði náttúruna. Óteljandi eru tær ferðir, hann lýsir vakurleikan í skergarðinum sæð íggjnum tað runda kúgvega í eini skipssalón.

Skergarðsfarvætnini við riðilinum av eimskipum hava sama týðning fyrri Strindberg, sum Mississippi hevði fyrri Mark Twain. Tey endurgeva eina mynd av barndómsins sakloysi, av enn ikki höttari náttúru, av óendaligum bjartskyni. Náttúran er sálarlig viðkan; skergarðurin er bert ein mynd, aftan fyrri hvørja ein annar veruleiki hómast. Hesa gyltu öld ror hann aftur á ferð eftir ferð.

Eftir eitt stutt skeið á universitetinum í Uppsala royndi hann at gerast sjónleikari, men hetta miseyðnaði. Eina tíð var hann blaðmaður og síðan í fleiri ár amanuensis á Kungliga Biblioteket í Stockholm, inntil hann gjørdist rithevvundur burturav.

Verk

Tað fyrsta Strindberg legði úr hondum var sjónleikurin »Mäster Olof» (1872), men hesin varð ikki spældur og prentaður fyrr enn í 1881. Í staðin var tað skaldsøgan »Röda rummet» (1879), ið gjørdi Strindberg kendan á fyrsta sinni, men tað eru fyrst og fremst sjónleikir sum »Fadren» (1887), »Fröken Julie» (1881), »Till Damaskus» (1898), »Spöksonaten», »Dödsdansen» (1901), »Eitt drömspel» (1902), sum gjørdur hann heimskendan. Sjónleikirnir frá teim seinnu árunum hava havt ein ómetaligan týðning fyrri europeiska ekspressionismu og ávirkan á so ymiskar rithevvundar sum Eugene O'Neill, Franz Kafka, Jean Paul Sartre, Henry Miller og Edward Albee.

Liv og yrking

Hjá August Strindberg var liv og yrking á sjáldsaman hátt tver síður av somu sök. Hann var fyrilitleyst opinskáraður sum fái, og verk hansara bygdu í stóran mun á egnar upplivingar og egið sálarliv.

Í miðjum 80'um vardi hann ta áskoðan, at sjálv ikki ein yrkjari var førur fyrri við sannleiksgildi at lýsa annað, enn tað ið stavaði frá sjálvsuppliving. Hetta hevði serstakt gildi fyrri alt sum fyriförst í mannasálini. Av hesum fylgir m. a., at fyrri tann vanliga yrkjaran finst eingin fríðhagun av egnum persóni ella egnum sálarlivi. List hansara má vera uppoffran á sannleikans altari.

Tann opinskáraði var harafturat ómettandi í sínum tørv eftir at fáa ávirkanir uttanifr. Andaliga endurnýggjaði hann seg gjøgnum impulsir, sum hann fyrst og fremst fekk frá lesnaði og hareftir brúkti í sínum verkstaði. Fáar vóru nýhendingarnar innan mentunarliv, sum hann ikki legði til merkis ella sum ikki settu sær spor í hansara ótrúliga rúgvismiklu framleiðslu. Men fáar vóru eisini tær mannalagnur, sum á ein ella annan pinufullan hátt nortu við hansara, sum ikki fyrr ella seinni komu at verða nýttar sum kelda fyrri hansara inspiration ella sum objekt fyrri penni hansara. Við tí sama fyrilitarløysinum, sum hann skrivaði um egnar upplivingar, segði frá sínum passiónum, legði sitt sálarliv, ja vísti síni allarinnligastu loyndarmál fram fyrri almenninginum, brúkti hann eisini menniskju, hann hitti, ja stundum sínar næstingar, sum fyrirmynd. Samstundis pindi hetta hann, so hann ofta livdi rættiliga einsamallur, so hann ikki hevði fyrri neyðini at visa fyrilítt mótvægis teimum, hann særdi, tí sum hann sjálvur segði, hann toldi ikki »at siggja líkini».

Tilrættalegging av fatan

Men samtiðis má lesarin vera greiður yvir, at Strindberg fyrri hvørt stig í lívi sínum sjálvur hevur avgjørt, hvussu hann skal fatast, givið sær sjálvum navn og karakter. Ein fittur partur av skaldskapi hansara verður fataður sum sjálvi biografiskur og mangan er hetta uttan heimild. Gávur hansara at fáa okkum at halda, tað hann vil hava okkum at halda eru óvanliga stórar.

Hemsoyingar

Tilfar til »Hemsoborna», sum upprunaliga var ætlað at eita »Pá landet», hevur Strindberg fingið frá øllum teim ferðum, hann vitjaði í skergarðinum, serliga á oynni Kymmendö, og so næringin hevur hann verið, at fólk á oynni lovaðu at smyrja hann av, um hann visti seg har aftur. Strindberg sum í tjúgu var javnur gestur á Kymmendö, vitjaði aldri aftur, eftir at Hemsoyingar kom út í 1887.

Skaldsøgan fortelur um tann snilda værmendingin Carlsson, ið »kom sum eitt ølgi eitt kveldið í apríl mánaði og hevði eina Höganeskrukku í eini reim um hálsin». Carlsson skal stjórna fyrri einum garði, ið er niðurdjórkin, tí bóndin Flod er deyður, og sonurin hugsar bert um at veiða fugl og fisk og nertir ikki landbúnaðin; tí hevur einkjan sent boð eftir Carlssyni. Hesi sær ein møguleika fyrri umsiður at klatra upp eftir samfelagsstiganum og gerast ognarmaður, og skjótt verður tað maki soleiðis, at hann giftist einkjuna. Men tráanin eftir at koma sær upp og hansara grammleiki eftir pengum verður saman við tí bannsetta kynslivinum hansara bani. Í søguni um Carlsson og hansara bardaga fyrri at koma sær fram í verðini speglast bardagin millum yvirklassa og undirclassa, áðarar og ognarleys, fiskarar og jarðarbrúkarar, mann og kvinnu.

Søgan um Carlssons framburð og fall er tráðurin í skaldsøguni, men fyrst og fremst er hon um livið á einum garði í

skergarðinum, yrka- og halgidagar. Lýsingarnar eru so neyvar, málandi og upplýsandi, at tær kunnu brúkast í verki um fólkalivsfrøði; men við eldinum hjá Strindbergi á muni, og sum Strindberg segði í einum brævi til fyrstu konuna Siri von Essen: »min eldur er tann størsti í Svøríki».

Og so náttúrlýsingarnar. Við orðum malar hann impressionistiskar myndir av náttúrunnar yðjandi lívi, og lesarin kennir seg í hugaheiminum vera mitt í henni. Lesi t. d. brotið um slátturin á síðu 56 ff og kanska serliga á síðu 58.

Høvudsdámunir í skaldsøguni er skemtligur, og hon yður í barokkum hugskotum, tilburðum og fyrbrigdum. »Hemsoborna» er so nógv tann stuttligasta og lættast lisa av øllum bókum Strindbergs, og hann royndi at endurtaka »lyckokastet» — sum Björn Hagström nevni »Hemsoborna» í innganginum — í skaldsøguni »I Hafsbandet» (1890), men hesaferð eydnaðist tað honum ikki.

Strindberg kriplaður

Hóast tað eru nøkur ár síðan, eg las »Hemsoborna» á fyrsta sinni, tá á upprunamálum, hevði eg undir lesnaðinum av tí feroyska tekstinum varhugan av, at okkurt vantaði. Henda kensla vaks, jú meira eg las av skaldsøguni, inntil tað knappliga rann fram fyrri meg, at tað var ein geldur Strindberg, eg sat og las. Allar seksuellar ábendingar eru sensureraðar burtur, og tær eru nógvur, heilar og hálvar síður eru tíðum »blivnar burtur» í umsetingini.

Lat meg taka nøkur av umlopunum fram: Í »Hemsoborna» stendur: »— Ja, det ger jag hålen vem pojkarne borstar, och inte ska de få något håll på mig, inte. För resten, der är skillnad på flickor och flickor och alla är inte lönnhoror som gå på skogen, lättade Carlsson sitt fulla hjärta». Hetta verður í »Hemsoyingum» stjótt til: »— Ja, lika tramin leggi eg i, hvørjum húsakallarnir burstar» (s. 55).

Í »Hemsoborna» verður sagt soleiðis um madam Flod, ið stendur og lúrir eftir friggjaraperum: »Den gamla stod bakom hasselbusken och såg par om par komma, gå, komma igen, som i hennes ungdom, och gammal eld slog upp, gömd under två års aska och hon kände »plågan» härja i köttet ännu, stingande som åtrå utan hopp, som saknad av det för alltid förlorade». Tann feroyski teksturin nýtir hesa stytting: »Hin gamla stod aftan fyrri heslurinn og så par eftir par koma og fara og koma aftur eins og i hennara ungdomi, og gamal eldur tók at loga, hirdur undir tveggja ára øsku» (s. 65–66).

Einastaðnis skrivur Carlsson bræv til gentu, hann er vorðin hugtakin av og endar brævið við at ávara hana ímóti kynssjúkum. Alt hetta seinasta er lopið um hjá Eyðuni Winther (sí s. 73). Á síðu 75 er aftur ein seksuel ábending strikað, somuleiðis á síðu 80 og á síðu 82 manglar eitt longri brot um prestin, sum vil í song við arbeiddsgentuni. Eitt fitt brot, har madam Flod og Carlsson leggja upp giftiráð saman, er slept (s. 90), samrøðan millum professaran og prestin á síðu 109 er ikki við, heldur ikki teirra arging av Carlssyni (s. 113), og samrøðuna hjá hesum báðum »lærdu» monnum á bukkuni

hevur umsetarin eisini latið fara. Umsetarin má hava eina serliga virðing fyrri prestum, tí tær báðar ferðirnar prestur spyr í brúðleypinum — tað skal sigast, á ein rættiliga ófantaligan hátt — eru ikki tiknar við í tí feroyska tekstinum.

Henda uppreksan av saknum í týðingini er úrslit av eini til tað tilvildarlígarí kanning og ikki av einum neyvum samanburði. Eg tori næstan ikki at hugsa um, hvat ein tilíkur samanburður hevði fingið fram í ljósmála! Tað letur til, at týðarin hevur verið fullkomiliga líkasælur við hvat Strindberg hevur ætlað við tekstinum, hann tekur tað við, sum hóvar honum, og av tí sama er alt bersagni hjá Strindbergi horvið og við tí meginparturin av hansara hvassleika.

Eg havi aðrar viðmerkingar og atfinningar til tann feroyska tekstin, viðmerkingar og atfinningar sum ikki hava við umloypin at gera, men samanbórið við tað omanfyrenevnda verða tær týðningarleysar.

Falskt vøumerki

Tað mangla so nógv brot, at skaldsøgan á feroyskum er ein heilt onnur enn tann Strindberg skrivaði á svenskm. Kanska er endamálið, at hetta skal vera ein serliga útgáva fyrri børn, og tí, sum tað plagar at standa í summum danskum barnabókum, »bearbejdet for ungdommen»? Hetta er tó ongastaðnis viðmerkt, og er helst ikki ætlanin. Strindberg skrivur eisini so flint og ofta undirskilt um hesar sakir, ið duldar verða fyrri skúlabørnum í Fuglafirði, at onki mansbarn kann taka sær tykni av tí.

Samanumtikið má niðurstøðan verða, at Eyðun Winther við hesari týðing hevur kriplað skaldsøguna, og at nevna hesa útgávu »Hemsoyingar» eftir August Strindberg er falskt vøumerki. Tað sum er farið fram undir »týðingini» av »Hemsoborna» er akkurat tað Strindberg alt sitt liv bardist ímóti: trongskygni og hyki; og hann liggur helst og melur í grøini og ynskir at hann hevði umsetaran har, so hann kundi snarað heysin av honum.

Á bakpermuni stendur m. a.: »Í anda náttúrlíksmunar lýsir Strindberg menniskjurnar sum údrátt av ættarbregði og umhvørvi og tilveruna sum ein bardaga har driftir og sjálvsøkni eru týðningarmestu kreftirnar». Júst driftsparturin — serstakliga skildur sum kynsdrift — er ikki við í hesi týðing.

Bókin er, sum stóru partur av bókunum frá Bókagarði, vøkur, og William Heinesen hevur sum vant gjørt permuklippið, sum fangar ein part av konfliktini í teim trimum persónunum: Carlsson og madam Floyd saman, hann við hondunum í lumma, avgjørdur um at færa sína ætlan um at gerast harri á garðinum íggjnum, sonur hennara eitt sindur burturfrá, við kroppinum treiskt bendum afturá.

Men sum orðatakið sigur: Ofta býr fals undir fríðum skinni, ella sum danski mentamaðurin P. H. (Poul Henningsen) ironiskt helt fyrri: Um moralur er nakað sum er gott, so má dupult-moralur vera dupult so gott.

Jógvan Isaksen